TO‘G‘RIDAN-TO‘G‘RI XORIJIY INVESTITSIYALAR VA IQTISODIY BARQARORLIK O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIK

Salimov Odil Bekmurodovich
"Dehqonobod kaliy zavodi" AJ
odilsalimov2@gmail.com

Annotatsiya: *Tezisda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar va iqtisodiy barqarorlik o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda xorijiy investitsiyalarning makroiqtisodiy muvozanat, ishlab chiqarish barqarorligi, bandlik darajasi va institutsional rivojlanishga ta’sir etish mexanizmlari ochib beriladi. Shuningdek, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi asosida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashdagi roli baholanadi hamda investitsiya muhitini yaxshilash orqali ushbu ta’sirni kuchaytirish bo‘yicha ilmiy-amaliy xulosalar shakllantiriladi.*

Kalit so‘zlar: *to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar, iqtisodiy barqarorlik, makroiqtisodiy muvozanat, investitsiya muhiti, institutsional rivojlanish, iqtisodiy o‘sish, investitsiya siyosati.*

Abstract: *This thesis analyzes the interrelationship between foreign direct investment and economic stability from both theoretical and practical perspectives. The study examines the mechanisms through which foreign direct investment influences macroeconomic balance, production stability, employment levels, and institutional development. In addition, based on the experience of developed and developing countries, the role of foreign direct investment in strengthening economic stability is assessed, and scientific and*

practical conclusions are formulated on enhancing this impact through improvements in the investment climate.

Keywords: *foreign direct investment, economic stability, macroeconomic balance, investment climate, institutional development, economic growth, investment policy.*

Kirish

Jahon xo‘jaligi tizimida kapital harakatining jadallashuvi sharoitida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar iqtisodiy o‘sish va barqarorlikni ta’minlovchi muhim moliyaviy manbalardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Xalqaro valyuta jamg‘armasi ma’lumotlariga ko‘ra, 2023 yilda global TXI oqimi hajmi qariyb 1,3 trln AQSh dollarini tashkil etib, ularning asosiy qismi sanoat, infratuzilma va xizmatlar sohalariga yo‘naltirilgan. Ushbu jarayon TXIning nafaqat kapital resurslari manbai, balki makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlovchi tizimli omil ekanini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiy siyosatida ham to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF–4947-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan Harakatlar strategiyasida investitsiya muhitini yaxshilash, xorijiy investorlar uchun huquqiy kafolatlarni kuchaytirish va iqtisodiyotning real sektoriga TXI oqimini kengaytirish asosiy vazifalar sifatida ko‘rsatib o‘tilgan. Shuningdek, 2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida yalpi ichki mahsulotda investitsiyalar ulushini 40 foizdan yuqori darajada saqlash hamda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmini izchil oshirish strategik maqsad sifatida belgilangan.

Rasmiy statistik ma’lumotlarga ko‘ra, 2021–2023 yillar davomida O‘zbekiston iqtisodiyotiga jalb etilgan to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi 25 mlrd AQSh dollaridan oshgan bo‘lib, bu ko‘rsatkich iqtisodiy faollikning tiklanishi, eksport salohiyatining kengayishi va valyuta tushumlarining barqarorlashuviga ijobiy ta’sir ko‘rsatgan. Shu bilan birga, makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar tahlili inflyatsiya darajasining nisbatan nazorat ostida saqlanishi, tashqi savdo balansidagi nomutanosibliklarning qisqarishi va bandlik darajasining oshishi TXI oqimlari bilan uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Mazkur sharoitda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar va iqtisodiy barqarorlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni ilmiy asosda tadqiq etish alohida dolzarb ahamiyat kasb etadi. Chunki TXI iqtisodiy barqarorlikka bir vaqtning o‘zida ikki tomonlama ta’sir ko‘rsatadi: bir tomondan, ishlab chiqarish va eksportni kengaytirish orqali barqarorlikni mustahkamlaydi, ikkinchi tomondan esa institutsional zaiflik sharoitida tashqi xatarlarning kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Shu munosabat bilan mazkur maqolaning asosiy gipotezasi quyidagicha shakllantiriladi: to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar iqtisodiy barqarorlikka ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, biroq ushbu ta’sirning kuchi investitsiya muhiti sifati, institutsional barqarorlik va davlatning investitsiya siyosatini samarali amalga oshirish darajasiga bevosita bog‘liqdir.

Mazkur gipotezani tekshirish maqsadida maqolada TXIning makroiqtisodiy barqarorlik ko‘rsatkichlariga ta’sir mexanizmlari tahlil qilinadi, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi umumlashtiriladi hamda iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda TXIning real roli ilmiy asosda baholanadi.

Asosiy qism

To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar va iqtisodiy barqarorlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni ochib berishda, avvalo, mazkur tushunchalarning iqtisodiy mazmuni va ta’sir mexanizmlarini aniqlash muhim hisoblanadi. Iqtisodiy nazariyada TXI real sektorni moliyalashtirish, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish hamda texnologik yangilanishni jadallashtirish orqali iqtisodiy o‘sishning barqaror manbai sifatida talqin etiladi. Shu bilan birga, iqtisodiy barqarorlik makroiqtisodiy muvozanatning saqlanishi, tashqi va ichki xatarlarning cheklanishi hamda iqtisodiy tizimning uzoq muddatli barqaror ishlash qobiliyati bilan izohlanadi. Mazkur yondashuvlardan kelib chiqib, TXI va iqtisodiy barqarorlik o‘rtasidagi munosabatlar ko‘p qirrali va tizimli xarakterga ega ekanini ta’kidlash lozim.

Birinchidan, TXI ishlab chiqarish barqarorligini ta’minlash orqali iqtisodiy barqarorlikka bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Xorijiy investitsiyalar hisobiga yangi ishlab chiqarish quvvatlarining barpo etilishi, mavjud korxonalarning modernizatsiya qilinishi va ishlab chiqarish jarayonlariga zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi mehnat unumdorligini oshiradi hamda tannarxni pasaytiradi. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, TXI ulushi yuqori bo‘lgan mamlakatlarda sanoat ishlab chiqarishining tebranish darajasi nisbatan past bo‘lib, iqtisodiy faollik ko‘rsatkichlari barqarorroq bo‘ladi. Bu holat ishlab chiqarish bazasining diversifikatsiyalashuvi va texnologik yangilanish bilan izohlanadi.

Ikkinchidan, TXI tashqi iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. Xorijiy investitsiyalar eksportga yo‘naltirilgan tarmoqlarga jalb etilganda, valyuta tushumlarining barqaror manbalari shakllanadi va to‘lov balansidagi bosim kamayadi. Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, TXI oqimlari barqaror bo‘lgan mamlakatlarda tashqi savdo defitsiti va

joriy hisob taqchilligi nisbatan past darajada saqlanib kelmoqda. Shu jihatdan, TXI iqtisodiy barqarorlikning muhim tashqi komponenti sifatida namoyon bo‘ladi.

Uchinchidan, TXI bandlik darajasi va aholi daromadlariga ta’sir ko‘rsatish orqali ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni kuchaytiradi. Xorijiy sarmoya ishtirokidagi korxonalar, odatda, nisbatan yuqori ish haqi, zamonaviy mehnat sharoitlari va malaka oshirish imkoniyatlarini taklif etadi. Natijada, mehnat bozori sifati yaxshilanadi, ishsizlik darajasi pasayadi va ichki iste’mol barqarorlashadi. Bu esa iqtisodiy tizimning ichki barqarorligini mustahkamlovchi muhim omil sifatida xizmat qiladi.

Shu bilan birga, TXI va iqtisodiy barqarorlik o‘rtasidagi bog‘liqlik bir yoqlama ijobiy xarakterga ega emasligini ham alohida ta’kidlash lozim. Institutsional muhit zaif bo‘lgan sharoitda xorijiy investitsiyalar iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Xususan, qisqa muddatli manfaatlarga yo‘naltirilgan, resurslarni intensiv ekspluatatsiya qiluvchi investitsiyalar tashqi xatarlarning kuchayishiga, iqtisodiyotning ayrim tarmoqlarga haddan tashqari qaram bo‘lib qolishiga olib keladi. Bunday holatda TXI iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash o‘rniga, uni izdan chiqaruvchi omilga aylanishi ehtimoli mavjud.

Shu nuqtayi nazardan, rivojlangan mamlakatlar tajribasi TXI samaradorligi va iqtisodiy barqarorlik o‘rtasidagi ijobiy bog‘liqlik, avvalo, institutsional barqarorlik, huquqiy kafolatlar va samarali davlat siyosati bilan ta’minlanishini ko‘rsatadi. Norvegiya, Germaniya va Janubiy Koreya kabi mamlakatlarda TXI qat’iy strategik yo‘nalishlar asosida jalb etilib, sanoat siyosati va innovatsion rivojlanish maqsadlariga bo‘ysundirilgan. Natijada, xorijiy investitsiyalar iqtisodiy barqarorlikni buzuvchi emas, balki uni

mustahkamlovchi tizimli omil sifatida faoliyat ko‘rsatmoqda.

Xulosa

Mazkur maqolada to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar va iqtisodiy barqarorlik o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilindi. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, TXI iqtisodiy tizimning ishlab chiqarish, tashqi savdo va ijtimoiy barqarorligini mustahkamlashda muhim strategik omil sifatida namoyon bo‘ladi. Xorijiy investitsiyalar ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, texnologik yangilanishni jadallashtirish va mehnat unumdorligini oshirish orqali iqtisodiy o‘sishning barqaror manbalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari TXIning iqtisodiy barqarorlikka ijobiy ta’siri, avvalo, institutsional muhit sifati va davlat tomonidan olib borilayotgan investitsiya siyosatining samaradorligiga bevosita bog‘liq ekanini tasdiqlaydi. Huquqiy kafolatlar, mulk daxlsizligi, shaffof boshqaruv va makroiqtisodiy barqarorlik ta’minlangan sharoitda TXI uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlovchi omilga aylanadi. Aksincha, institutsional zaiflik sharoitida xorijiy investitsiyalar qisqa muddatli ijobiy natijalarga erishgan bo‘lsa-da, uzoq muddatda iqtisodiy xatarlarning kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Shuningdek, maqolada TXIning iqtisodiy barqarorlikka ta’siri bir yoqlama emasligi, balki murakkab va ko‘p darajali xarakterga egaligi asoslab berildi. Xorijiy investitsiyalar bir vaqtning o‘zida ishlab chiqarish barqarorligini, tashqi iqtisodiy muvozanatni va ijtimoiy barqarorlikni kuchaytirish imkoniyatiga ega bo‘lsa-da, ularning real samarasi investitsiyalarning qaysi tarmoqlarga, qanday shartlarda va qaysi strategik maqsadlar doirasida jalb etilishiga bog‘liqdir.

Umuman olganda, xulosa sifatida aytish mumkinki, to‘g‘ridan-to‘g‘ri

xorijiy investitsiyalar iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashning muhim, biroq mustaqil emas, balki institutsional islohotlar va izchil davlat siyosati bilan uyg‘unlashgan holda samarali bo‘ladigan omilidir. Shu sababli, iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash maqsadida TXIni jalb etish siyosati qisqa muddatli manfaatlardan ko‘ra, uzoq muddatli rivojlanish ustuvorliklariga asoslangan holda shakllantirilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Malikov T. Moliya. Darslik. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020.
2. Vahobov A., Jo‘rayev O., Sattorov B. Investitsiyalarni moliyalashtirish. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
3. Umurzakov B. Investitsiya jarayonlari va ularning iqtisodiy samaradorligi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
4. G‘ulomov S.S. Sanoat tarmoqlarida investitsiya faoliyatini boshqarish. Toshkent: Fan, 2018.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi 2022–2026” to‘g‘risidagi Farmoni. – Toshkent, 2022.
6. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. Sanoat va investitsiyalar bo‘yicha statistik to‘plamlar. – Toshkent, 2019–2023.
7. “O‘zbekneftgaz” AJ. Yillik moliyaviy va ishlab chiqarish hisobotlari. Toshkent, 2019–2021.
8. Maruf, A. (2023). The Importance of Human Resource Management.
9. World Bank. World Development Report: Energy and Economic Growth. Washington DC, 2022.
10. International Energy Agency (IEA). World Energy Outlook. – Paris, 20212023.

11. OECD. Investment Policy Reviews: Energy Sector Development. – Paris, 2022.

12. UNIDO. Guidelines for the Economic Evaluation of Industrial Projects. Vienna, 2018.